

ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก
ที่มีต่อสังคมไทย
AN ANALYTICAL STUDY OF LEADERSHIP OF THE BODHISATTVA IN
THE JATAKA COMMENTARIES AS AFFECTED TO THAI SOCIETY

¹พระชนาเมธ เดชธโร (คำมุงคุณ), ²พระมหาสุพร รกขิตธมโม และ ³พระยุทธนา อธิจิตโต

¹Phra chanamettejadharo (Khammungkhun) ,

²Phamaha Suporn Rakkhitadhammo and ³Phrayuthana Adhicitto.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹chanu2524@gmail.com

Received: January 6, 2023; Revised: February 22, 2023; Accepted: March 25, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทยที่ประกอบด้วย ปัญหาเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความสุขความเจริญ และเป็นแบบอย่างที่ดี เป้าหมายแห่งภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถึงพร้อมด้วยประโยชน์ทั้ง 3 จึงเปี่ยมไปด้วยคุณค่าที่เป็นประโยชน์สุขของผู้อื่นและสังคมและคุณค่าต่อการรักษาอุดมการณ์ที่สมบูรณ์ที่สุด ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ที่แสดงลักษณะหนึ่งเป็นภาวะผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นในธรรม จะเห็นได้ว่า อรรถกถาชาดกทั้ง 10 ชาด นั้นพบว่า ผลแห่งการมีภาวะผู้นำในการบำเพ็ญบารมีของตนเองโดยใช้สังคมเป็นบทบาทและหน้าที่ให้ได้บำเพ็ญเพียรบารมีเท่านั้น แต่เป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อผลที่สูงยิ่งขึ้นได้แก่ พระสัมมาสัมโพธิญาณที่แสดงออกผ่านภาวะผู้นำ ซึ่งประกอบด้วย 1) ประโยชน์ส่วนตน 2)

¹นักศึกษาลัทธิสุตพุทธศาสนาปริยัติบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตนครราชสีมา

ประโยชน์ส่วนผู้อื่น 3) ประโยชน์ต่อสังคม ในการสร้างบารมีในอดีตของพระโพธิสัตว์เป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้คนทั้งหลายสร้างบารมีในปัจจุบัน คุณค่าภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ด้านนี้กลายเป็นบุคคลต้นแบบในการทำความดีถึงแม้มีอุปสรรคมากมายก็ไม่ย่อท้อมีความตั้งมั่นเสียสละแม้กระทั่งชีวิตของพระองค์เองเพื่อทำความดีนั้นๆ และเป็นการเตือนตัวเราให้สำนึกในหน้าที่ที่จะพัฒนาตนเองที่จะทำความดีเพื่อที่จะบรรลุคุณธรรมเบื้องสูง

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, พระโพธิสัตว์, พระพุทธศาสนา, อรรถกถาชาดก, สังคมไทย

Abstract

This dissertation aims to 1) study leadership in Buddhism, 2) study leadership of Bodhisattvas in the Jataka Commentaries, and 3) analyze the leadership of Bodhisattvas in the Jataka Commentaries as affected to Thai society. The study is based on qualitative research method. The study results were found that: The Buddhist leadership of Bodhisattvas in the Jataka Commentaries as affected to Thai society consists of wisdom in developing society to happiness and progress and it is a good model. The aim of leadership of Bodhisattvas is significant and composed of 3 benefits; individual benefits, social benefits, and supreme or ultimate benefits. The Buddhist leadership of Bodhisattvas is a kind of characteristics expressing firmly establishment in Dhamma. It was found from 10 Jataka Commentaries that the result of having leadership in individual perfection accumulation and performing one's own duty is only to cultivate higher perfection. The Buddhahood expressed through the leadership consists of 1) Individual benefits, 2) Others' benefits, and 3) Social benefits. The accumulation of perfection of Bodhisattvas in the past can be the incentive to people in present. The value of Bodhisattvas' leadership becomes the model in doing goodness to people even they have to confront with many obstacles and problems. Sometimes, the Bodhisattvas have to devote their lives in helping others or in observing the righteousness. Their practice helps remind people to improve themselves and do their own duty to achieve the higher goal.

Keywords : Leadership, Bodhisattva, Jataka Commentaries, Thai Society

บทนำ

สังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ยิ่งพัฒนาไปเท่าใด จะยิ่งเกิดปัญหาจากการพัฒนาเท่านั้น การมีความพร้อมทางวัตถุจะทำให้ชีวิตมีความสุข จึงชอบวิ่งตามวัตถุ ไขว่คว้าหาความรุ่งเรืองชีวิต สิ่งใดที่ยังไม่มีเหมือนคนทั่วไปจะพยายามดิ้นรนหาหาสิ่งที่มียู่แล้วก็มีมากกว่าเดิม ที่ถลาลึกอาจถึงขั้นทุจริตคดโกงขอต่อหน้าที่การงาน ผู้นำ คือ ผู้ที่มีหน้าที่ควบคุม ตรวจสอบ ประสานงาน วินิจฉัย สั่งการ โนมน้าวใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทำหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดและมีประสิทธิภาพสูงสุด (กวี วงศ์พุทธ, (2539: 30), ผู้นำโดยเป็นผู้ชักจูงให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องร่วมแรงร่วมใจทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วยความสมัครใจมีความกระตือรือร้นมุ่งให้ได้ผลงานดียิ่งคนประเภทนี้จะหาความสุขทางใจไม่ได้จนตลอดชีวิตปัจจุบันพุทธธรรมนั้นก็มิใช่เป็นเพียง เป็นเรื่องของ การปฏิบัติ หรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญา ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ที่มีทั้งธรรมบารมี ทรงมีพระนามว่าเป็น นายก ไวพจน์อย่างหนึ่งที่เรียกพระพุทธเจ้า ก็คือ นายก แปลว่า ผู้นำ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), (2549: 6), พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์ จึงไม่ทรงสนับสนุน การพยายามเข้าถึง สัจธรรม ด้วยวิธีครุ่นคิด และถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรัชญา ซึ่งไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ และด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เอง ความเป็นพุทธธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (2546: 10), ในอรรถกถาชาดกซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาขยายความชาดกที่เป็นเพียงคาถาเท่านั้น อรรถกถาชาดกจึงมีรายละเอียดแสดงเรื่องราวโดยละเอียดของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ (ส.อ. (ไทย) 26/42/43), อรรถกถาชาดกจึงนับได้ว่าเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์อย่างมาก เพราะได้บันทึกไว้ซึ่งเรื่องราวอันเป็นประวัติของพระโพธิสัตว์ 500 กว่าชาติ (พัฒน์ เฟื่องผลา, (2530: 6), และในแต่ละชาตินั้นล้วนแต่แสดงวาทะและการกระทำในลักษณะของผู้มีศีลธรรมและวัตรปฏิบัติอันดีงาม ในชาตกัณฐกถา เป็นอรรถกถาของชาดก ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งของพระสูตรในขุททกนิกาย ชาดกในขุททกนิกาย (ขุ. ชา. (ไทย) 27/6/3), กล่าวถึง การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ก็จะต้องพัฒนาดตนเอง ต้องฝึกฝนตนเองอย่างนั้นด้วยว่าเป็นผู้เกี่ยวข้องอยู่ในโพธิญาณ (บรรจบ บรรณรุจิ, (2529: 9), นี่เป็นการเตือนให้เราทั้งหลายมีความมั่นใจในความเป็นมนุษย์ที่พัฒนาได้ ทั้งสำนึกในหน้าที่ของตนที่จะต้องพัฒนาตัวเองยิ่งขึ้นไป และทั้งทำให้เกิดกำลังใจในการที่จะฝึกฝนพัฒนาดตนเองด้วย เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติ เรื่องราวในอรรถกถาชาดกนั้นนอกจากจะเน้นให้เห็นถึงเรื่องการทรงบำเพ็ญบารมี 10 ประการ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี, (2525: 44), อันเป็นปฏิปทาของพระโพธิสัตว์แล้วในแต่ละชาตินั้นยังบำเพ็ญคุณธรรมหรือการประพฤติปฏิบัติที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม ได้แก่มุมภาวะผู้นำโดยครบถ้วน การประพฤติปฏิบัติในชีวิตพระองค์ทรงใช้ธรรมะข้อใดพระองค์ทรงสอนหลักธรรมอย่างไรและในเรื่องนั้นๆ มีหลักธรรมอะไรบ้าง

ในเรื่องของภาวะผู้นำยอมเสียทรัพย์ไป แต่ถ้าจากรักษาชีวิตไว้โดยจะต้องตัดอวัยวะบางอย่างทิ้ง ก็ต้องยอมเสีย แต่ถ้าจะรักษารัชมะไว้แล้ว ท่านกำหนดว่าจะต้องเสียหมดทุกอย่างได้ไม่ว่าทรัพย์ อวัยวะ หรือแม้แต่ชีวิต เพื่อไม่เสียธรรมะไป เพื่อธำรงธรรมะไว้ (ม. มุ. 12/26/208), หมายความว่า ท่านยอมตายเพื่ออุดมการณ์หรือเพื่อธรรมะได้นั่นเอง ท่านถือคติกันมาอย่างนี้แต่อดีต ภาวะผู้นำในการแก้ปัญหาของพระโพธิสัตว์นั้นเป็นที่เด่นชัดในแต่ละชาติ จะเห็นได้ว่า ปัญหาที่เกิดกับสังคมหรือเกิดกับพระองค์เอง การพิจารณาแก้ปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาแต่ละวิธีนั้นสื่อถึงความสามารถทั้งสิ้น หลักการ วิธีการและแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาล้วนตั้งอยู่บนศีลธรรม ตั้งอยู่บนการบำเพ็ญบารมี ไม่แก้ปัญหาออกจากศีลธรรมภาวะผู้นำที่พระองค์ได้ช่วยเหลือแก้ไขความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นให้สงบเรียบร้อยลง จะเห็นได้ว่า อรรถกถาชาดกแต่ละเรื่องนั้นในที่สุดแล้วก็จะพบว่า ผลแห่งการมีภาวะ ผู้นำทั้ง 2 ลักษณะ ดังกล่าวนำมาซึ่งความสงบสุขให้กับสังคม ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์จึงสื่อแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีของตนเองโดยใช้สังคมเป็นบทบาท และหน้าที่ให้ได้บำเพ็ญเพียรบารมีเท่านั้น ไม่ได้มีความมุ่งหมายที่จะแสดงถึงความเก่งแต่แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำทางด้านความเสียสละ แก้ปัญหาเพื่อที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีในการบำเพ็ญบารมีที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อไป

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย เพื่อนำเสนอภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ให้เป็นที่ทราบกันยิ่งขึ้น และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในอดีตชาติของพระพุทธรูปเจ้าที่สั่งสมมาเป็นเวลาอันนานับหลายร้อยชาติเป็นแบบอย่างให้สังคมได้หลักคัมภีร์ทิศทางที่จะปฏิบัติ เป็นเกณฑ์มาตรฐานเข้มแข็งขึ้นในการสร้างผู้นำ แสวงหาผู้นำเลือกผู้นำอันจะอำนวยประโยชน์และความสุขแก่มวลมนุษยชาติในสังคมไทยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documents) ซึ่งได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ โดยรวบรวมข้อมูล จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเล่มที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากอรรถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส ตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร งานวิจัย บทความที่เกี่ยวข้องศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย

2. เรียบเรียง จัดกลา เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์คุณค่าและสรุปเนื้อหา

1. ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documents) ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย แล้วนำมาประมวลผลให้ได้เนื้อหาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. วิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป พรรณนาและอธิบายผลต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถาชาดก ที่มีต่อสังคมไทย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา

ภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความสุขความเจริญ การพัฒนาสังคมนั้นทำได้หลายมิติ ทั้งพัฒนาด้วยตนเองคือ เป็นผู้บริหารจัดการ และให้คำสอนแก่พระราชาหรือผู้ปกครองได้ใช้หลักธรรมไปปกครอง ก็ชื่อว่า เป็นภาวะผู้นำต้องพัฒนาให้ครบวงจร คือ พัฒนาสังคมแลสิ่งแวดล้อมด้วย เป้าหมายแห่งภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์เป็นสิ่งสำคัญ คุณค่าของภาวะผู้นำที่มีอยู่ได้ก็เพราะ สามารถมองจากเป้าหมายที่พระโพธิสัตว์มุ่งหวังในทางพระพุทธศาสนา หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ยกย่องธรรมะว่า เป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดเป็นอันดับหนึ่งยิ่งกว่าชีวิต อวัยวะและทรัพย์นั้น เพราะว่าธรรมะเป็นสิ่งที่จะรักษาชีวิต อวัยวะ และทรัพย์ รวมทั้งสมบัติทั้งหลายในโลกนี้ไว้ได้ ธรรมะเท่านั้นที่จะทำให้โลกนี้มีความสุขสงบสุขร่มเย็น น่ายุ น่ายาคัย และทำให้ผู้คนมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน อยู่กันด้วยความรักและความหวังดีต่อกันหากโลกนี้ขาดธรรมะเสียแล้ว การเข้าไปรับผิดชอบทำในสิ่งที่ผู้อื่นไม่สามารถทำได้ก็ล้วนอยู่ในตัวของผู้นำทั้งสิ้น ภาวะผู้นำเริ่มจากเป็นผู้นำตนเองเป็นต้นไป จากนั้นก็เป็นผู้นำในครอบครัว ผู้นำในสังคม ประเทศชาติและผู้นำในระดับภูมิภาคของโลกตามลำดับพระพุทธศาสนายอมรับภาวะผู้นำในสังคม ตั้งแต่ภาวะผู้นำของกษัตริย์ในแง่ที่เป็นเทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของประชาชน เรียกว่าสมมติเทพ โดยการยอมรับของมนุษยโลก แต่ภาวะผู้นำที่แสดงออกจากกษัตริย์นั้นต้องประกอบด้วยธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติของผู้ปกครองเป็นหลัก แต่กระนั้นก็ยังให้ความสำคัญต่อ

ลักษณะของแนวการใช้ภาวะผู้นำ บุคลิกของผู้นำ พฤติกรรมของผู้นำ ที่แสดงออกผ่านภาวะผู้นำ การใช้ภาวะผู้นำนั้นมีทั้งที่มีประสิทธิภาพและไม่มีประสิทธิภาพด้วย

ดังนั้น ภาวะผู้นำย่อมมาพร้อมกับอำนาจและหน้าที่อำนาจเป็นเหมือนอาวุธที่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ถ้าใช้ในฝ่ายดีก็ทำให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม แต่ถ้านำไปใช้ในฝ่ายชั่วก็ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่สังคม บทบาทและหน้าที่ของผู้นำจึงเป็นเรื่องที่ไปด้วยกัน ผู้นำย่อมมีบทบาทในการ ตัดสินใจกระทำแต่โดยหลักการแล้วผู้นำย่อมวางแผนจัดบุคคลปฏิบัติงานไว้ก่อนแล้วและคอยทำหน้าที่ดูแลให้ทุกส่วนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพเท่านั้น

2. ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในฐานะผู้นำในอรรถกถาหมานิบาตชาดก คือ การบำเพ็ญบารมีในแต่ละชาติเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ในที่นี้มุ่งหมายเอาพระโพธิสัตว์ที่ 10 ชาติ บารมีธรรมอันเปรียบเสมือนนาวานำบุคคลข้ามสู่ฝั่ง คือ พระนิพพาน เมื่อบุคคลใดบำเพ็ญบารมีธรรมทั้ง 30 ประการนี้ ได้ครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว ย่อมได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สามารถนำตนให้พ้นทุกข์และเป็นที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีแบ่งออกตามลักษณะได้ 3 ประเภท คือ พระโพธิสัตว์ประเภทที่ 1 มีปัญญานำหน้า ประเภทที่ 2 มีศรัทธานำหน้า ประเภทที่ 3 มีวิริยานำหน้า แต่ทุกประเภทก็ประกอบพร้อมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิตุณและพระปัญญาธิคุณ และแบ่งออกตามระยะเวลาที่กำลังบำเพ็ญบารมีด้วย เรียกว่า อนียตะโพธิสัตว์และนิยตะโพธิสัตว์ กล่าวคือกฎหนอดเอาสถานะความแน่นอนเมื่อได้รับการพยากรณ์ว่าเป็นพระโพธิสัตว์แล้ว และสถานะที่ยังไม่แน่นอนเพราะ ยังไม่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งมาก่อน และแบ่งตามลักษณะการบำเพ็ญเพียร เช่น เน้นปัญญา เน้นศรัทธาหรือเน้นวิริยะ ซึ่งก็ทำให้อัตถภาพและเวลานั้นไม่เท่ากันภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาหมานิบาตชาดก 10 ชาติ สดุดท้ายพบว่า

ภาวะผู้นำพระเทมียราชกุมารนั้น เป็นเรื่องของการรู้จักแก้ปัญหา รู้จักสถานการณ์ไหนควรทำอย่างไร พระเทมียโพธิสัตว์ล่วงรู้สถานการณ์ว่าควรทำอย่างไรจึงหาทางออกด้วยการนำตัวให้หลุดพ้นจากสิ่งร้อยรัดที่เป็นอยู่ได้ พอออกไปแล้วก็แจ้งให้ทุกคนทราบ เหล่าประยูรญาติและพสกนิกร รวมถึงพระราชอื่น ๆ เห็นตาม

ภาวะผู้นำที่พระมหาชนกแสดงออกนี้มีทั้งที่แก้ไขสถานการณ์คับขัน ไม่ยอมละทิ้งความเพียร แม้ว่าในขณะที่ทำอยู่นั้นยังมองไม่เห็นเป้าหมาย แต่เมื่อพยายามจนถึงที่สุดแล้วก็จะพบเอง ภาวะผู้นำของพระมหาชนกยังแสดงออกจากการมีใจมุ่งมั่นกอบกู้บ้านเมืองการบริหารบ้านเมืองด้วยธรรมจน เกิดร่มเย็นเป็นสุขจากนั้นก็สละราชบัลลังก์ ปลีกตนออกไปบำเพ็ญเพียร

ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์สุวรรณสามเกี่ยวกับความเมตตาที่มีต่อผู้อื่น ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะทำร้ายตนด้วยเหตุผลใดก็ตามก็ให้อภัยเพราะรักษาไว้ซึ่งเมตตาบารมีภาวะผู้นำอีกประการหนึ่งก็คือ ความกตัญญูตบแต่งที่ต่อบุพพการี เป็นธรรมที่ทำให้พ้นจากภัยอันตราย

ภาวะผู้นำพระมหาโศกโพธิสัตว์ประกอบไปด้วยสิ่งที่สมควรใช้เป็นแนวทางในการบริหารราชการและบริหารชีวิต ผู้มีปัญญานั่นแลเลืคนั้นย่อมทำคุณให้แก่บุคคล ยิ่งกว่ามีทรัพย์นับแสน แม้ไม่มีปัญญาดั่งปราชญ์ แต่ถ้าเป็นผู้รู้จักคิดให้รอบคอบก่อน ก็ย่อมเป็นผู้มีปัญญาและประพฤติดชอบ

แล้วของพระมหาสถบัณฑิตโพธิสัตว์ได้แสดงภาวะผู้นำไว้หลายลักษณะมาก เพราะเป็นชาติที่ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี ทรงใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและปัญหาที่เกิดขึ้นกับบ้านเมือง ผู้มีปัญญาอันล้ำเลิศนั้นย่อมทำคุณให้แก่บุคคล รู้จักคิดให้รอบคอบก่อน ก็ย่อมเป็นผู้มีปัญญาและประพาสชอบแล้ว ในบางครั้งชีวิตก็ต้อง มีความอดทน ไม่ทำอะไรรู้ว่าเมื่อมีปัญหาอุปสรรคเข้าปีบคันชีวิต

ภาวะผู้นำของพระเนมิราชโพธิสัตว์ได้แก่ การนำประชาชนทำคุณงามความดี ละเว้นความชั่ว และเห็นว่าพรหมจรรย์คือการบวชเป็นคุณธรรมที่สูงที่สุดการได้เสวยความดีที่ผู้อื่นกระทำให้นั้น ไม่ใช่ ความสุขที่พึงยินดี จะต้องเกิดจากความดีที่ทำด้วยตนเองเท่านั้น จึงจะเป็นความดีที่น่ายินดี พระมหาสถบัณฑิตโพธิสัตว์ประกอบไปด้วยภาวะผู้นำที่สมควรใช้เป็นแนวทางในการบริหารราชการ และบริหารชีวิต ผู้มีปัญญาอันล้ำเลิศนั้นย่อมทำคุณประโยชน์แก่บุคคลอื่น ยิ่งกว่ามีทรัพย์ รู้จักใช้ปัญญารักษาตนและช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ

ภาวะผู้นำของพระภูริทัตโพธิสัตว์นั้นแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ที่รักษาศรัทธาดีกว่าชีวิต แม้ว่าตนจะมีความเก่งกล้าสามารถมีฤทธิ์ มีอำนาจอย่างไรก็ตาม แต่ถ้าหากต้องทำให้สูญเสียบารมีธรรมที่ตน ตั้งใจบำเพ็ญแล้วก็ไม่ทำยินยอมอดทน แต่ก็รู้จักใช้ปัญญาป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิดของผู้อื่น

ภาวะผู้นำของพระจันทกุมารโพธิสัตว์ที่ยินยอมที่จะเข้าหลุมบูชายัญ แม้ว่าจะมีความสามารถ ที่จะต่อสู้หรือจะขัดขึ้นก็ทำได้ แต่ด้วยเพราะผู้ที่เข้าใจผิดนั้นคือบิดาของตนเองที่ถูกยุยง จึงไม่สามารถทำอะไรได้ นอกจากบำเพ็ญขันติบารมีสุดท้ายก็รอดปลอดภัย และได้ใช้ความดีปกครองบ้านเมืองจนมี ความสงบสุข

ภาวะผู้นำของพระนารทพรหมอยู่กับการเข้ามาช่วยเหลือประเทศชาติที่กำลังได้รับความเดือดร้อนจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษของพระราชา การมาสร้างความเข้าใจถูกต้องให้กับคนถือว่าได้นำปัญญามาให้แก่คน ชื่อว่า บำเพ็ญอุเบกขาบารมี

ภาวะผู้นำของวิรูปันธิตโพธิสัตว์ได้แสดงให้เห็นว่า การรักษาสังกะวาจาไว้เป็นเรื่องสำคัญ แม้ว่าจะอยู่ในสถานการณ์อย่างไรก็ใช้ปัญญาในการแก้ไข ไม่หวาดกลัว ไม่โศกเศร้า ที่สำคัญได้แสดง ธรรมให้ผู้อื่นได้ฟังในหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมให้ยึดมั่นในคุณความดีไว้อย่าเสื่อมคลายทุกอย่าง จะดีเอง

ภาวะผู้นำของพระเวสสันดรโพธิสัตว์นี้แสดงให้เห็นถึงการมีใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น เสียสละบำเพ็ญทานบารมีเพื่อรักษาอุดมการณ์ที่ยิ่งใหญ่เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น แม้ว่าจะได้รับความทุกข์ยากลำบากก็ไม่ย่อท้อ การที่พระองค์รู้จักแก้ไขสถานการณ์ไม่ให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์โดยใช้ความทุกข์ น้อยมาแทนความทุกข์ใหญ่ก็แสดงถึงภาวะผู้นำที่ไม่ใช่ทำได้โดยง่าย พระโพธิสัตว์แต่ละชาตินั้นแสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำตามบารมีธรรมที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมา การมีจิตเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเป็นเบื้องหน้าเป็นคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์

นอกจากนั้นพระโพธิสัตว์ ยังมีอุบายวิธีที่จะแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาของพระองค์อยู่เสมอ บางครั้งในการแสดง ภาวะผู้นำของพระองค์นั้นจะรู้สึกขัดความรู้สึกของชาวโลกบ้าง แต่ก็ไม่ใช่ประเด็นที่จะนำมาบันทึก กาลังใจที่จะทำความดี ภาวะผู้นำที่พระองค์แสดงนั้นมี 2

ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะหนึ่งเป็นภาวะผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงความหนักแน่นมั่นคงในธรรม ที่จะไม่ยินยอมสูญเสียธรรมไปไม่ว่าจะต้องได้รับความเดือดร้อนอย่างไรก็ตาม อีกลักษณะหนึ่งเป็นภาวะผู้นำที่พระองค์ได้ช่วยเหลือแก้ไขความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นให้สงบเรียบร้อยลง จะเห็นได้ว่า อรรถกถาชาดกแต่ละเรื่องนั้นในที่สุดแล้วก็จะพบว่า ผลแห่งการมีภาวะผู้นำทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวนำมาซึ่งความสงบสุขให้กับสังคม ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์จึงสื่อแสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมีของตนเองโดยใช้สังคมเป็นบทบาทและหน้าที่ให้ได้บำเพ็ญเพียรบารมีเท่านั้น ไม่ได้มีความมุ่งหมายที่จะแสดงถึงความเก่งความฉลาด หรือแสดงถึงความเป็นผู้นำของตนตามความต้องการของผู้อื่น แต่เป็นการฝึกฝนตนเองเพื่อผลที่สูงยิ่งขึ้นได้แก่พระสัมมาสัมโพธิญาณ

3. วิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทย

พระโพธิสัตว์แต่ละชาดกนั้นแสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำตามบารมีธรรมที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ การมีจิตเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเป็นเบื้องต้นเป็นคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ นอกจากนั้นพระโพธิสัตว์ ยังมีอุบายวิธีที่จะแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาของพระองค์อยู่เสมอ บางครั้งในการแสดงภาวะผู้นำของพระองค์นั้นจะรู้สึกขัดความรู้สึกของชาวโลกบ้าง แต่ก็ไม่ใช้ประเด็นที่จะนำมาบั่นทอน กำลังใจที่จะทำความดี จุดเด่นที่สุดก็คือ ความมั่นคงต่ออุดมการณ์ที่ตั้งไว้ในแต่ละภพชาติที่แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นอยู่ในความดี ไม่ยอมทำชั่วไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ ทั้งนี้ สิ่งที่ยึดมั่นนั้นเรียกว่า การบำเพ็ญบารมี ในการรักษาอุดมการณ์ เป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้คนทั้งหลายสร้างบารมีในปัจจุบันด้วย ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ด้านนี้กลายเป็นบุคคลต้นแบบในการกระทำความดีถึงแม้มีอุปสรรคมากมายก็ไม่ย่อท้อ มีความตั้งมั่นเสียสละแม้กระทั่งชีวิตของพระองค์เองเพื่อกระทำความดีนั้น ๆ และเป็นการเตือนตัวเราให้สำนึกในหน้าที่ ที่จะพัฒนาตนเองที่จะกระทำความดีเพื่อที่จะบรรลุคุณธรรมเบื้องสูง เพราะการที่จะบรรลุถึงซึ่งสิ่งที่ตั้งตามประเสริฐสูงสุดเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าได้นั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะได้มาด้วยการหวังหรือการอ้อนวอน จะต้องเพียรพยายามกระทำแม้มีอุปสรรคมากมายก็ไม่ท้อถอย ในการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกที่มีต่อสังคมไทยได้กำหนดเป็นประเด็นในการศึกษา 5 ประเด็น ดังนี้

3.1 ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในการพัฒนาตน พระโพธิสัตว์คือผู้ที่บำเพ็ญตนเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า แนวทางในการบำเพ็ญบารมีนั้นเองเป็นการพัฒนาตน อะไรคือแนวทางด้วยศีลบารมี สัจจะบารมี เนกขัมมะบารมี และวิริยะบารมี ก็คือบารมี สรุปลงได้ดังต่อไปนี้ ภาวะผู้นำเบื้องต้นต้องนำตนให้ได้เสียก่อน เพราะการที่ผู้นำรู้จักหักห้ามตนเองได้ ใช้ตนเองเป็นจึงทำให้เกิดผลสะท้อนไปสู่ผู้อื่นได้ ด้วยเหตุนี้การสร้างภาวะผู้นำขึ้นในตนอันดับแรกสุดก็ต้องรู้จักกระชับยับยั้งไม่ประพฤติดิตตนเองและผู้อื่นในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ การรู้จักกระชับยับยั้งเช่นนี้นั้นเรียกว่า การสร้างภาวะผู้นำขึ้นในตน มีวุฒิภาวะพิจารณาอย่างรอบคอบ การพัฒนาตน ต้องอาศัยธรรมเป็นฐาน เช่น พระภิกษุที่ตบโพธิสัตว์ หลังจากให้อธิษฐานอุโบสถแล้วไม่ยอมเสียศีลแม้จะถูกทรมานก็ตาม สามารถใช้ทานบารมีโดยการรู้จักเสียสละ ใช้ปัญญาบารมีโดยการรู้จักเพิ่มพูนความรู้ ผู้นำหากขาดความรู้ความสามารถแล้วก็ไม่เรียกว่า ผู้นำการสร้างภาวะผู้นำในบางครั้งต้องทนต่อการกระทบกระทั่งจากผู้อื่น จะต้องเข้มแข็งต่ออุดมการณ์ของตน ไม่ยอมทำผิดเสียเองเพราะต้องการจะเอาชนะหรือทำร้ายผู้อื่นทั้งที่จะทำได้ แต่นั่นไม่ใช่ภาวะของผู้นำตามแนวพระโพธิสัตว์

3.2 ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในการพัฒนาสังคม พระโพธิสัตว์อาศัยภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยปัญญาเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความสุขความเจริญ การพัฒนาสังคมนั้นทำได้หลายมิติ ทั้งพัฒนาด้วยตนเองคือ เป็นผู้บริหารจัดการ และให้คำสอนแก่ พระราชาหรือผู้ปกครองได้ใช้หลักธรรมไปปกครอง ก็ถือว่าเป็นภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ทั้งสิ้น พระโพธิสัตว์ย่อมไม่ละการบำเพ็ญตนตามกรอบแห่งศีลธรรมที่ตั้งงาม เพื่อเป็นแบบอย่างและยึดมั่นเป็นข้อปฏิบัติ ไม่สำคัญตนผิดว่ามีอำนาจ การพัฒนาสังคมต้องพัฒนาให้ครบวงจร คือ พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย นอกจากนั้นยังได้ใช้ราชธรรมในการปกครองแผ่นดินในฐานะที่เป็นพระราชา เช่น ในชาติที่เป็นมหาชนกและในชาติที่เป็นพระเวสสันดรเป็นต้น และได้ใช้ธรรมของบัณฑิตในการให้หลักการในการพัฒนาสังคมในขณะที่เป็นวิสุทธิบัณฑิต

3.3 ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในการบริหารจัดการ ภาวะผู้นำกับการบริหารจัดการเป็นเรื่องที่มาด้วยกัน เพราะผู้นำย่อมมีลักษณะที่บริหาร จัดการภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบได้ดี ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์จึงมีต่อการบริหารจัดการเพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการทำงานการบริหารจัดการต้องอาศัยภาวะผู้นำจึงจะทำให้งานที่มุ่งหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ที่ชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามในแต่ละสถานการณ์นั้น เป็นตัวอย่างการบริหารจัดการได้ดี สุดท้ายแล้วก็เพื่อให้ทุกคนได้รับความสุขพระโพธิสัตว์จึงเป็นผู้ฉลาดทั้งในการบริหารงานและบริหารองค์การ ในการบริหารงานนั้นต้องประกอบด้วยหลักการบริหารที่มีความ พร้อมทั้งด้านแนวความคิดและพฤติกรรม โดยมีความรัก ความเข้าใจ และความสามัคคีร่วมกันเป็นสำคัญพระโพธิสัตว์ได้ปฏิบัติให้เป็นไปด้วยดีทั้งสิ้น ข้อสำคัญที่สุดในที่นี้ก็คือ การมีสัจจะในการทำงาน การทำให้ผู้อื่นไวใจได้อย่างไม่เคลือบแคลง นี่เป็นหัวใจของการบริหารงานส่วนการบริหารองค์การนั้น เป็นเรื่องสำคัญเพราะผู้นำต้องใช้ภาวะผู้นำในการจัดระเบียบกิจกรรมให้เป็นกลุ่มก้อนเข้ารูป และการมอบหมายงานให้คนปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของงานที่ตั้งไว้ การจัดองค์การจะเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบความรับผิดชอบต่างๆ ไม่ทำงานซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกันในพื้นที่ นอกจากนั้นยังช่วยให้พนักงานได้ทราบขอบเขตของงาน การติดต่อประสานงานกันจะได้สะดวกขึ้นจึงให้ผู้บริหารสามารถที่จะตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วดังเช่นที่พระมโหสถโพธิสัตว์ ได้ทำในครั้งที่เตรียมการช่วยเหลือพระเจ้าวิเทหราช

3.4 ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในการแก้ปัญหา ภาวะผู้นำในด้านนี้นับเป็นจุดเด่นของพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาติในมหานิบาตชาดกทั้ง 10 ชาติ ที่บำเพ็ญบารมีในแต่ละข้อ ภาวะผู้นำในด้านนี้นั้นแสดงให้เห็นถึงวิธีการ หลักธรรม และการรักษาเป้าหมาย ใช้สติในการแก้ปัญหาในทุกกรณี ภาวะผู้นำในการแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นนั้น บางครั้งก็ต้องยอมรับสภาพที่จะเกิดขึ้นหากได้ดำเนินการแก้ไขปัญหามาแล้ว ทั้งนี้ยอมรับปัญหาที่ เกิดขึ้นดีกว่าที่จะผัดต่อปณิธานตนเองที่ตั้งใจปฏิบัติธรรมเรียกว่า ยินยอมรับทุกข์ภัยแต่ไม่ยอมทำกรรมชั่วภาวะผู้นำในด้านการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นแล้ว แก้ปัญหาด้วยมีจุดหมายสูงสุดเพื่อความผาสุก ของสัตว์เป็นเป้าประสงค์นั้นย่อมทำให้ปัญหาอื่น ๆ จะลดลงและสิ้นไปในที่สุด

3.5 ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ที่มีต่ออุดมการณ์ ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ที่นับได้ว่าเป็นจุดเด่นที่สุดก็คือ ความมั่นคงต่ออุดมการณ์ที่ตั้งไว้ ในแต่ละภพชาติที่แสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นอยู่ในความดี ไม่ยอมทำชั่วไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ ทั้งนั้น สิ่งที่ยึดมั่นนั้นเรียกว่า การบำเพ็ญบารมีในการรักษาอุดมการณ์นั้นก็เพราะเห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ที่จะนำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้พ้นจากทุกข์ในวัฏฏะสงสารนั้นสำคัญยิ่งกว่า แม้จะทำร้ายจิตใจของบุคคลอื่นบ้างก็ต้องยินยอมทำ แต่ทรงให้ความสำคัญแก่สัมมาสัมโพธิญาณมากกว่าหรือให้ความสำคัญต่อประโยชน์สูงสุดมากกว่าภาวะผู้นำที่มีต่ออุดมการณ์สร้างบารมีในอดีตของพระโพธิสัตว์ เป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้คนทั้งหลายสร้างบารมีในปัจจุบันด้วย เพราะการที่จะบรรลุถึงซึ่งสิ่งที่ตั้งามประเสริฐสูงสุดเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าได้นั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะได้มาด้วยการหวังหรือการอ้อนวอน จะต้องเพียรพยายามกระทำแม้อุปสรรคมากมายก็ไม่ท้อถอย

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก ที่มีต่อสังคมไทย มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกต่อสังคมไทยปัจจุบันในอรรถกถาหมานินบาตชาดก คือ การบำเพ็ญบารมีในแต่ละชาติเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ในที่นี้มุ่งหมายพระโพธิสัตว์ที่ 10 ชาติ บารมีธรรมอันเปรียบเสมือนนาวานำบุคคลข้ามสู่ฝั่ง คือ พระนิพพานในทางพระพุทธศาสนา จึงได้จัดลำดับความสำคัญของสิ่งมีค่าในโลกนี้ไว้ตามลำดับ ดังนี้ คือ ธรรมะอยู่ในลำดับสูงสุด รองลงมาคือชีวิต รองลงมาอีกคืออวัยวะ และอันดับต่ำสุดคือ ทรัพย์ ธรรมะจัดอยู่ในอันดับสูงสุดในที่นี้ คือ สัจธรรม ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความซื่อตรง สุจริตธรรม เป็นต้น การแสดงธรรมหรือการนำหลักธรรมพระโพธิสัตว์เพื่อสั่งสอนให้สรรพสัตว์ละความชั่ว หันมาทำความดี ชำระจิตใจให้สะอาดการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในฐานะผู้นำสามารถนำตนให้พ้นทุกข์และเป็นที่พึ่งแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย และแบ่งตามลักษณะการบำเพ็ญเพียร เช่น เน้นปัญญา เน้นศรัทธาหรือเน้นวิริยะ ซึ่งก็ทำให้ศักยภาพและเวลานั้นไม่เท่ากันภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาหมานินบาตชาดก 10 ชาติสุดท้ายพบว่า

ภาวะผู้นำพระเทมียราชกุมารนั้น เป็นเรื่องของการรู้จักแก้ปัญหา รู้จักสถานการณ์ไหนควรทำอย่างไร

ภาวะผู้นำที่พระมหาชนกแสดงออกนี้มีทั้งที่แก้ไขสถานการณ์คับขัน ไม่ยอมละทิ้งความเพียร แม้ว่าในขณะที่ทำอยู่นั้นยังมองไม่เห็นเป้าหมาย แต่เมื่อพยายามจนถึงที่สุดแล้วก็จะพบเอง ภาวะผู้นำ ของพระมหาชนกยังแสดงออกจากการมีใจมุ่งมั่นกอบกู้บ้านเมืองการบริหารบ้านเมืองด้วยธรรมจน เกิดร่มเย็นเป็นสุข

ภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์สุวรรณสามเกี่ยวกับความเมตตาที่มีต่อผู้อื่น ไม่ว่าบุคคลผู้นั้น จะ ทำร้ายตนด้วยเหตุผลใดก็ตามก็ให้อภัยเพราะรักษาไว้ซึ่งเมตตาบารมีภาวะผู้นำอีกประการหนึ่งก็คือ ความกตัญญูกตเวทีต่อบุพพการี

ภาวะผู้นำพระมโหสถโพธิสัตว์ประกอบไปด้วยสิ่งที่สมควรใช้เป็นแนวทางในการบริหารราชการและบริหารชีวิต ผู้มีปัญญาอันล้ำลึกนั้นย่อมทำคุณให้แก่บุคคล แต่ถ้าเป็นผู้รู้จักคิดให้รอบคอบก่อน ก็ย่อมเป็นผู้มีปัญญาและประพฤติดชอบแล้ว ในบางครั้งชีวิตก็ต้อง มีความอดทน ไม่ทำอะไรวู่วามเมื่อมีปัญหาอุปสรรคเข้าบีบคั้นชีวิต

ภาวะผู้นำของพระเนมิราชโพธิสัตว์ได้แก่ การนำประชาชนทำคุณงามความดี ละเว้นความชั่ว และประกอบไปด้วยภาวะผู้นำที่สมควรใช้เป็นแนวทางในการบริหารราชการ และบริหารชีวิต ผู้มีปัญญาอันล้ำลึกนั้นย่อมทำคุณประโยชน์แก่บุคคลอื่น และช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ

ภาวะผู้นำของพระภริทัตตโพธิสัตว์นั้นแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ที่รักษาศรัทธาดีกว่าชีวิต แม้ว่าตนจะมีความเก่งกล้าสามารถมีฤทธิ์ มีอำนาจอย่างไรก็ตาม แต่ถ้าหากต้องทำให้สูญเสียบารมีธรรมที่ตน ตั้งใจบำเพ็ญแล้วก็ไม่ทำยินยอมอดทน แต่ก็รู้จักใช้ปัญญาป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิดของผู้อื่น

ภาวะผู้นำของพระจันทกุมารโพธิสัตว์ที่ยินยอมที่จะเข้าหลุมบูชายัญ แม้ว่าจะมีความสามารถ ที่จะต่อสู้หรือจะขัดขืนก็ได้ แต่ด้วยเพราะผู้ที่เข้าใจผิดนั้นคือบิดาของตนเองที่ถูกยุยง จึงไม่สามารถทำอะไรได้ นอกจากบำเพ็ญขันติบารมีสุดท้ายก็รอดปลอดภัย และได้ใช้ความดีปกครองบ้านเมืองจนมี ความสงบสุข

ภาวะผู้นำของพระนารทพรหมอยู่ที่การเข้ามาช่วยเหลือประเทศชาติที่กำลังได้รับความเดือดร้อนจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษ

ภาวะผู้นำของวิรูปักษ์โพธิสัตว์ได้แสดงให้เห็นว่า การรักษาสังกะวาจาไว้เป็นเรื่องสำคัญ แม้ว่าจะอยู่ในสถานการณ์อย่างไรก็ใช้ปัญญาในการแก้ไข ไม่หวาดกลัว ไม่โศกเศร้า ที่สำคัญได้แสดง ธรรมให้ผู้อื่นได้ฟังในหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมให้ยึดมั่นในคุณความดีไว้อย่าเสื่อมคลายทุกอย่าง จะดีเอง

ภาวะผู้นำของพระเวสสันดรโพธิสัตว์นี้แสดงให้เห็นถึงการมีใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น เสียสละบำเพ็ญทานบารมีเพื่อรักษาอุดมการณ์ที่ยิ่งใหญ่เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น แม้ว่าจะได้รับความทุกข์ยากลำบากก็ไม่ย่อท้อ การที่พระองค์รู้จักแก้ไขสถานการณ์ไม่ให้อื่นได้รับความทุกข์โดยใช้ความทุกข์ น้อยมาแทนความทุกข์ใหญ่ก็แสดงถึงภาวะผู้นำที่ไม่ใช่ทำได้โดยง่าย

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดกจนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์นี้เริ่มจากการตั้งเป้าหมายอยู่ที่ ประโยชน์สุขสูงสุดเป็นเป้าหมายแห่งภาวะผู้นำของพระโพธิสัตว์เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถึงพร้อมด้วยประโยชน์ทั้ง 3 จึงเปี่ยมไปด้วยคุณค่าที่ในการพัฒนาภาวะผู้นำของตน ได้แก่ 1) ประโยชน์ส่วนตน ก็คือ ตนเองก็ได้บำเพ็ญเพียร มีค่าสำหรับตนเอง เปรียบเหมือนการเลี้ยงโคนม ตนเองก็ได้ทานน้ำนมที่รีดนั้นด้วย 2) ประโยชน์ส่วนผู้อื่น 3) ประโยชน์ต่อสังคม ก็คือ สังคมส่วนรวมก็ได้รับประโยชน์จากการบำเพ็ญเพียรของตนด้วยเช่น หมู่บ้าน ตำบล จังหวัด ประเทศและโลก เมื่อวิเคราะห์ภาวะผู้นำของพระ

โพธิสัตว์แล้วจึงได้องค์ความรู้ก็คือ ภาวะผู้นำทางความประพฤติ ความคิดและการตระหนักรู้ หรือเรียกว่า LBTW Model Leadership ภาวะผู้นำ Behavior ลดละความอยาก รักษากฎเกณฑ์ ซื่อสัตย์ เมตตา เอื้อเฟื้อ Thinking พากเพียร อดทน ตั้งใจ Wisdom ตระหนักรู้ รักษาสมดุล

เอกสารอ้างอิง

- กวี วงศ์พุม. (2539) ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2529) พระโพธิสัตว์ในนิภายเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546) การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549) ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. กรุงเทพฯ: นิติธรรมการพิมพ์.
- พัฒน์ เพ็งผลา, (2530) การวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก .กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- _____. อรรถกถาภาษาไทย.(2532). ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี. (2525) ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.